

O. Horoshkevych, senior teacher
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

**RECONSIDERATION OF ANCIENT PLOTS AKUTAGAWA
RYUNOSKE'S WORKS
(ON THE MATERIAL OF SHORT-STORY «杜子春»)**

This article deals with the literary transformations of classical plots, particularly Chinese, in the Akutagawa Ryunoske's works. The interpretation of the short-story «杜子春» by the medieval Chinese author Li Du-Yan is analyzed in details. The deference between hypertext and hypotext on the level of the chronotope, the system of characters, the pathos of the work are also analyzed.

Key words: *literary borrowing, hypertext, hypotext, chronotope, the system of characters, the pathos of the work.*

УДК 821.521'06

В. Зеленцова, ст. викладач
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, Дніпро

**КАТЕГОРІЯ ЧАСУ В НОВЕЛАХ ПРО МИТЦЯ Р. АКУТАГАВА
ТА Г. ДЖЕЙМСА**

Статтю присвячено проблемі реалізації категорії часу в новелах про митця Р. Акутагава та Г. Джеймса. Компаративний аналіз художнього часу як способу організації естетичної діяльності твору дає можливість розкрити зміст новел і філософію творчості авторів.

Ключові слова: *Акутагава, Джеймс, час, мить, вічність, художник, новела про митців.*

Категорія часу в сукупності з категоріями матерії, простору, руху, розвитку, є основними онтологічними складовими буття, які відображають найсуттєвіші властивості реальності (у нашому випадку – художньої реальності). **Предметом** дослідження є засоби та особливості реалізації категорії часу в художніх творах, а також концепції мистецтва авторів. Проблема реалізації часу на художньому рівні є детально вивченою в роботах З.Я. Тураєва, І.Р. Гальперіна, Н.А. Ніколіної, А.В. Хлистової, В.Ю. Гілясева. Однак як у вітчизняному, так і у західному літературознавстві бракує порівняльного аналізу методів, засобів, складових категорії та поняття часу в літературі Заходу та Сходу, в чому полягає **новизна** даної роботи. **Об'єктом** дослідження обрано новели про митця Г.Джеймса («Мадонна Майбутнього», «Урок майстра», «Зрілі роки», «Преса», «Смерть лева») та Р. Акутагава («Муки пекельні», «Заполонений творчістю» «Любовний роман», «Хустинка», «Mensura Zoili»), а **методом** – компаративний аналіз. Саме в новелах про митця особливо гостро відчувається сприйняття героями творів часу, адже для митця час є одним з основних ресурсів на

рівні з талантом, натхненням, що є вкрай необхідними для реалізації основної місії в житті – створення вічного.

Традиційним підходом до вивчення онтологічних категорій є комбінований аналіз категорії простору і часу (хронотоп в роботах М.М. Бахтіна, просторово – часовий континуум у І.Р. Гальперіна і т.д.). Однак вважаємо за доцільне розглянути категорію часу окремо як самостійну і самодостатню, хоча й активно взаємодіючою з простором. В окремих роботах ми переосмислюємо традиційні підходи до вивчення категорії часу і простору в художньому тексті та акцентуємо увагу на репрезентацію світла (на рівні окремої онтологічної категорії) в новелах про митця як інтенсифікацію простору [4].

У філософських словниках серед універсальних властивостей часу найчастіше зустрічаємо тривалість, неповторність, необерненість, а серед функцій у сукупності з іншими онтологічними складовими – змінювання стану та якості буття. Подібно до того як у філософії розрізняють час об'єктивний (фізичний) та суб'єктивний (усвідомлення часу людьми), ми в нашому аналізі художніх творів розрізняємо подієвий та концептуальний час. Стосовно концептуалізації часу слід зазначити, що «часовий потік взагалі та окремі його відрізки членуються, оцінюються, осмислюються автором, оповідачем або героями твору. Концептуалізація часу – особливе його уявлення в індивідуальній чи народній картині світу, тлумачення змісту його форм та образів, ознак та явищ» [6]. Отже час для нас, по-перше, це архітектонічний елемент тексту, це канва, в яку влітаються події (об'єктивний час), а, по-друге, це базова складова філософії творчості головного героя твору – митця (суб'єктивний час). Саме з аналізом суб'єктивного часу новел пов'язані завдання нашого дослідження: порівняння сприйняття часу героями новел, знаходження спільного та відмінного в концепції часу героїв та авторів, особливості функціонування часу в художньому просторі.

За Ніколіною категорія часу базується на наступних антитезах: тривалість – одноразовість (моментальність), швидкоплинність – тривалість, повторюваність – одиничність митті, тимчасовість – вічність, циклічність – необоротність часу [6]. Аналіз новел про митця Акутагава та Джеймса доводить, що таке протиставлення аспектів художнього часу є не тільки структурною, а й ідейною складовою новел обох авторів – джерелом розуміння філософії творчості як героїв новел, так і самих авторів. Так, тривалість творчих процесів, повторюваність спроб, тривалість зусиль митця є єдиним шляхом до кульмінації творчого процесу – народження шедевра та занурення у вічність.

За думкою Теобальда з «Мадонни Майбутнього» Г. Джеймса, великі творіння вимагають часу, усамітнення, роздумів. Проте публіка не готова чекати і вірити митцю. Філістери вважають, що Теобальд витратив час на безплідні споглядання. Оповідач відчуває, що нарешті зрозумів ступінь омани митця: «один за іншим проходили роки, а він, зачарований нею, продовжував мріяти та нічого не робити, завжди готуючись до роботи, що завжди відкладається» [3]. Але ані постійні дорікання «доброзичливців», ані догани нового друга, або навіть страх так і не написати свій перший і останній шедевр не змусили Теобальда відступитися від високих вічних художніх стандартів, зрадити мистецтву заради грошей: «жодного разу я не спалюював свою майстерню

ходульною, квапливою роботою заради грошей... Мистецтво – вічне! Коли робиш заради себе маєш, звісно, поспішати. Але, працюючи заради мистецтва, часу шкодувати неможна» [3]. Шляхом реалізації художнього часу і через різне ставлення героїв до часу автори ще раз підкреслюють, наскільки нездоланна прірва між світоглядом митця і філістерів.

У «Зрілих роках» Г. Джеймса письменник Денком усвідомлює, що «майстерність далась йому не легко і він довго ходив манівцями» [3]. Всі митці без винятку в новелах обох авторів, з одного боку, проходять через відчайдушну самозневагу з приводу нескінченних підготовань до творчої діяльності, витрачання часу на розмірковування, а, з іншого – усвідомлюють, що справжній митець пильнує за якістю, яка вимагає часу. Письменник Бакін писав «повільно і не раз впадав в сум, вбачаючи в цьому власну творчу неспроможність. З іншого боку, часом він, навпроти, схилився поважати в собі цю рису, вважаючи її мірилом сумління письменника» [1].

Героїв Акутагава часто звинувачують у відвертому зухвалому ставленні до оточуючого світу, до свідомого відгородження від побуту. Дійсно, митці в його новелах, зокрема Бакін, Йошіхіде та Хасегава, часто розмірковують на тему непрошених гостей, небажаних контактів, які тільки віднімають час, що є найціннішим ресурсом для творчої особистості. Письменник Бакін дуже гостро відчуває небажання спілкуватися з охочим до наживи книговидавцем Ідзумія, який сповідує сумнівні художні цінності та ставить майстру провокативні, образливі запитання стосовно його здібностей швидко створювати нові твори: «До речі, а ви, сенсей, швидко пишете?» [1]. Бакін вважає відсутність часу досить переконливою і гідною причиною для відмови від співпраці з Ідзумія.

В центрі новел про митця Г. Джеймса невинні пошуки митцями ще однієї спроби, другого шансу, додаткового часу, останньої можливості для реалізації творчого дару. Письменник Денком, аналізуючи свій останній роман «Зрілі роки», усвідомлює, що «з такою швидкістю за один строк нічого не встигнути – він тільки зібрав матеріали, а щоб дочекатися на плоди, щоб цей матеріал використати, потрібен ще один строк, ще одна спроба» [3]. Жага отримати додатковий час та останній шанс відбулися як письменник – це єдине, що проймає митця Денкома в новелі «Зрілі роки» в останні години і хвилини життя. Але покидає він світ з чітким уявленням про жорсткі закони життя, використавши свою першу і останню спробу. Безперервні роздуми Денкома щодо ілюзії, ефемерності додаткового шансу в житті митця підхоплює його новий знайомий, молодий доктор Хью. Доктор наводить свою, неочікувану для Денкома інтерпретацію «філософії часу». Він певен, що в творчості завжди є друга спроба, але «це буде спроба читача – побачити, зрозуміти, відшукати перлину» [3] (тут вбачаємо предтечу теорії «мистецтва в глядачі», детально розроблену модерністами на початку ХХ сторіччя). Відчуття втрати єдиного шансу в житті відвідує і філософа Солтрама в «Коксоновському фонді», і майстра-письменника Сент-Джорджа в «Уроці майстра», і Теобальда в «Мадонні Майбутнього».

У новелах про митця Акутагава герої, на протипагу, мають чітке уявлення про даровану з неба єдину спробу, уявляють, що другого шансу в житті митця не буде, вхопивши натхнення, неможна відпустити його. В житті можна зрадити всьому і всім,

але тільки не унікальній можливості творити, бо творчість – то і є єдине життя для митців Акутагава. Так, наприклад, письменник Бакін, відчувши таке довгоочікуване осяяння, але повністю фізично виснажений, все ж таки, «писав майже осякженіло, так, наче в ньому поєдналися бог і людина... він наказував собі: «Пиши, доки вистачає сил! Якщо не напишеш зараз, то вже ніколи не напишеш»» [1]. А художник Йошіхіде, який міг зображувати тільки побачене і змальовувати з натури, свідомо спостерігає картину спалення заживо рідної доньки; він проходить крізь ці муки пекельні в житті, отримує і використовує єдиний шанс завершити свій шедевр.

Г. Джеймс в своїх новелах робить акцент на миттєвості як певній грані художнього часу і унікальній складовій буття: хвилина розмови, зустріч, одна фраза, кинута несвідомо, стають доленосною миттю в його новелах про митця. «Що ж ви накоїли! ... Ви ж профукали, просвітали свій час!» [3] – ці слова в «Мадонні Майбутнього» виявились спусковим механізмом. Відлік до неминучого кінця художника Теобальда пішов на дні, а по відчуттям та динаміці в тексті, на хвилини. Молодий письменник Пол Оверт в новелі «Урок майстра» пам'ятає мить важливої зустрічі з міс Фенкорт, яка стала натхненням усього творчого життя: «зустрічі цій судилося залишитись в пам'яті його на довгі роки і, більш того, довгі роки його дивувати: в ній було те, що примхою випадку викристалізовується за мить в єдиній крупинці, певна суть, що таїть запаси сил, якими душа може жити потім тижнями і місяцями» [3]. Джеймс будує новелу на антитезі «довгі роки – мить», навмисно підкреслюючи міць останньої. В новелах цього автора мить живить митця, народжуючи витвір мистецтва, або вбиває його, забираючи можливість творити. Мить є переходом з моменту буття у вічність небуття. В новелах обох авторів певна мить веде митців до Вічності, яку всі вони вбачають в безсмертному досконалому витворі мистецтва. «Мине п'ятдесят, нехай сто років, – і цензорів не буде, а ваш роман залишиться» [1] – ось до чого лине душа митця, поєднатися з Вічністю. І хай що говорять необізнані всього світу, ображаючи натурницю Теобальда, називаючи її старою, він не втомлюється повторювати: «так вона буде вічною», він зробить її вічною, як увіковічили прекрасне майстри давнини в своїх досконалих роботах. Г. Джеймс і Р. Акутагава в своїх новелах про митця наводять десятки імен саме таких визнаних майстрів, які подолали час, використавши його, і народили вічні шедеври, поєднавши назавжди минуле і майбутнє.

Дослідження категорії часу в художній літературі доводить, що у кожного митця своє розуміння суті та функції категорії часу: так, наприклад, для І. Франко час – це шлях до національної свідомості, для О. Мандельштама – особливий вимір життя, мірило розвитку особистості, а для Р. Акутагава і Г. Джеймса час – шлях до увічнення художньої досконалості, намагання здійснитися над епохами. Ідея щодо продовження минулих епох у культурі та мистецтві не є новою, але в новелах обох авторів це безперечний лейтмотив. Репрезентація категорії часу в новелах Джеймса починається часто з назви новел («Мадонна Майбутнього», «Зрілі роки», «Смерть лева»), є основою кульмінації та завершується у заключних монологах героїв. Для темпоральної організації творів обох авторів характерно протиставлення минулого і майбутнього, дня і ночі, характерних відповідно світлій і темній стороні особистості митців. Особливістю організації художнього часу новел є нерівномірні композиційні частини

текстів. Заключні частини новел Акутагава і Джеймса найкоротші, але найбільш динамічні, завдяки насиченості подіями.

Отже, порівняння новел про митців кінця XIX – початку XX сторіччя, на прикладі робіт Р. Акутагава та Г. Джеймса, доводить, що реалізація як об'єктивного, так і суб'єктивного часу в двох різних національних літературах мають переважно схожості на структурному й змістовому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Акутагава Р.* Новеллы / Р. Акутагава. – М.: Художественная литература, 1985. – 608 с.
2. *Гиляев В.Ю.* Категория художественного времени и пространства в текстовой цитате / В.Ю. Гиляев // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина – СПб., 2001. – С.151-160;
3. *Джеймс Г.* Повести и рассказы / Г. Джеймс. – Ленинград: Художественная литература, 1983 – 688 с.
4. *Зеленцова В.Н.* Языковая репрезентация света как интенсификации художественного пространства в оригинале и переводе художественного текста (на материале новеллы Г.Джеймса «Мадонна Будущего») / В.Н.Зеленцова // Одеський лінгвістичний вісник №4 – Одесса: Гельветика, 2014 – С.90-94;
5. *Ибрагимов Р.А.* Категория времени в поэтике В. Маяковского / Р.А. Ибрагимов // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки, – Д., 2015 – С.65-68
6. *Николина Н.А.* Филологический анализ текста. – М.: Academia, 2003 – 256 с
7. *Хлыстова А.В.* Категория времени в поэтической вселенной О. Мандельштама / А.В. Хлыстова // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение, журналистика. – М.: 2014, – С. 21-26
8. *Бахтин М.М.* Формы времени и хронотопа в романе / М.М. Бахтин – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chronos.msu.ru/old/RREPORTS/bakhtin_hronotop/hronotop10.html – Назва з екрана. Дата звернення 30. 03. 2017
9. *James H.* The Madonna of the Future / H.James. – 1873. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/2460/2460-h/2460-h.htm>. – Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2018
10. *James H.* The Middle Years / H. James. – 1917.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/32649/32649-h/32649-h.htm>. – Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2018
11. 芥川龍之介地獄変[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/60_15129.html.– Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2018
12. 芥川龍之介地獄変[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aozora.gr.jp/cards/000879/files/38_14487.html– Назва з екрана. Дата звернення 30.03.2018.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2018